

Håndbog til dansk – litteratur, sprog, medier

© 2015 Ole Schultz Larsen og Dansk lærerforenings Forlag og
Systime a/s

Kopiering og anden gengivelse af dette værk eller dele deraf er kun
tilladt efter reglerne i gældende lov om ophavsret eller inden for
rammerne af en aftale med Copydan. Al anden udnyttelse forudsætter
en skriftlig aftale med forlaget.

Redaktion: Grete Ravn Nielsen

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: Systime a/s

Omslag: Ole Schultz Larsen/Systime A/S

Trykt hos: Specialtrykkeriet Viborg

Printed in Denmark 2015

1. udgave 1. oplag

ISBN 978-87-616-6834-9

**DANSK
LÆRER**
forenings forlag
Rathsacksvej 7
1862 Frederiksberg C
dansklf.dk

systime

Skt. Pauls Gade 25
DK-8000 Aarhus C
Tlf.: 70 12 11 00
systime.dk

DISKURS -
ANALYSE

Indhold

Forord	5
1. Intro	7
1.1 Dansk er mange ting	8
1.2 Dansk er et hermeneutisk fag	15
2. Fakta og fiktion	19
2.1 Kontrakter, koder og genrer	20
2.2 Fakta- og fiktionsgenren	29
3. Litteratur	37
3.1 Hvad handler teksten om?	38
3.2 Komposition	46
3.3 Fortæller	54
3.4 Fremstillingsformer	61
3.5 Tema og perspektivering	67
3.6 Litterære genrer	71
3.7 Litterære metoder	87
4. Sprog	101
4.1 Ordenes betydninger	102
4.2 Sproglige billeder	112
4.3 Sproglige figurer	123
4.4 Sætningsopbygning	127
4.5 Ordklasser	134
4.6 Rim og rytme	141
4.7 Talesprog og skriftsprog	145
4.8 Stil og tone	147
4.9 Retorik	150
4.10 Argumentation	157
4.11 Diskursanalyse	168
4.12 Kommunikationsanalyse	176
5. Medier	197
5.1 Avisjournalistik	198
5.2 Dokumentarfilm og Mockumentary	223
5.3 Reality-tv	229
5.4 Spillefilm	234
5.5 Billeder	240
5.6 Reklamer	254
Analysevejledninger	263
1. Litterær analyse af romaner, noveller og kortprosa	264
2. Litterær analyse af digte	266
3. Litterær analyse af eventyr	268
4. Litterær analyse af rap-tekster	270

4.11 Diskursanalyse

I diskursanalysen, som vi nu skal se nærmere på, er det sproget og dets betydning for vores forståelse af virkeligheden, der er i fokus. Ifølge diskursanalysen er sproget med til at bestemme vores måde at tænke på. Sproget er ikke bare et neutralt redskab for tanken. Det gemmer på holdninger og værdier om det, vi taler om. Det er f.eks. ikke ligegyldigt, om man kalder en provokeret abort for et fosterdrab eller for "kvindens ret til at bestemme over egen krop". Det er heller ikke ligegyldigt, om man omtaler en invasion i et andet land som en besættelse eller en befrielseskrig. De ord og vendinger, man bruger om tingene, er med til at påvirke, hvordan man tænker og handler. Inden for diskursanalysen er man i særlig grad opmærksom på denne sprogets magt.

Et spiderman-kostume til drengene og en prinsessekjole til pigerne. TOYS"R"US benytter dog ikke længere så kønsopdelt en diskurs som på billedet, der er taget fra et legetøjskatalog fra 2009. I dag kan pigerne godt lege med racerbiler i legetøjsreklamerne og drengene godt være med i dukkelegen. En ny køndiskurs har i dag vundet indpas i legetøjsreklamer.

Sproget er ifølge diskursanalysen struktureret i forskellige mønstre eller **diskurser**, der ofte helt automatisk tilbyder os forskellige ord og vendinger og dermed bestemte måder at tænke på, når vi agerer på forskellige sociale områder. Man kan f.eks. tale om en kønsdiskurs, der er på færde, når vi befinder os på områder, hvor kønnet er i spil. Man kan ligeledes tale om en økonomisk diskurs, en sundhedsdiskurs og mange andre diskurser. En diskurs

vil vi definere som en bestemt måde at tale om en del af virkeligheden på. Det er de briller, vi ser et større eller mindre udsnit af verden igennem.

Lad os se på den indvandrerdiskurs Pia Kjærsgaards benytter i sin tale ved Dansk Folkepartis årsmøde i 2010. Her er nogle uddrag af talen:

De radikale, godt flankeret af Liberalisterne i Liberal Alliance og de konservative, taler reformer i ét væk, hver gang de trækker vejret. De vil faktisk hellere tage noget fra danskere på overførselsindkomst end de vil holde uduelige somaliere, pakistanere og palæstinensere ude af landet! De vil hellere reformere efterlønnen igen-igen end de vil tage snakken om, hvilke udlændinge, vi i grunden skal byde velkommen! (...)

Det handler om, at Danmark ikke både kan bevare den høje grad af offentlig service, hurtigtvirkende, høje og langvarige velfærdsydelser og social omsorg, og samtidig lukke umuliuser ind i landet, som enten ikke evner eller bare ikke gider deltage i arbejdet. Vi har snart flere, der skal forsøges, end vi har til at bidrage (...)

Hvordan tror I det går, hvis Helle Thorning-Schmidt sidder i Statsministeriet og skal strikke udlændingepolitik sammen med Öslem Cekiz fra SF, det er hende med ramadan-festerne, venstrefløjsaktivisten Johanne Smith Nielsen fra Enhedslisten og, bestemt ikke mindst, en krævende Margrethe Vestager, der vil åbne grænsen for alt fra roma'er uden arbejde til muslimske fanatikere – for "menneskesynets skyld"??

– Hvordan tror I i grunden Danmark vil se ud uden et stærkt Dansk Folkeparti med stor indflydelse? Vil der komme flere eller færre udlændinge? Vil der være mere eller mindre kryben for EU? Vil vore pensionister skulle løbe om kap med arbejdsløse indvandrerkvinder om velfærds-kronerne? (...)

Før Dansk Folkeparti fik noget at skulle have sagt i 2001, strømmede det ind i landet med alle mulige – og især umulige – udlændinge. En indvandring, vi i dén grad i dag fortsat døjer med de ubehagelige følger af.

Pia Kjærsgaard: Tale ved Dansk Folkepartis 15. årsmøde, lørdag den 18. september 2010.
danskfolkeparti.dk.

Nodalpunkt og ækvivalenskæde

De to diskursteoretikere Laclau og Mouffe har udviklet et begrebsapparat til diskursanalyse, som vi vil benytte os af i det følgende. En diskurs har ifølge dem sit centrum i et **nodalpunkt**, der farves af og henter sin betydning fra en række af de andre ord og vendinger, der benyttes i diskursen. Disse ord og vendinger kaldes under et for en **ækvivalenskæde** (ækvivalens: af samme værdi). Ækvivalenskæden sætter et lighedstegn mellem de ord og vendinger, der indgår i kæden, samtidig med at den bestemmer nodalpunktets betydning.

ets betydning for vores sproget med til at be-
dskab for tanken. Det
s. ikke ligegyldigt, om
is ret til at bestemme
vasion i et andet land
bruger om tingene, er
analysen er man i sær-

benytter dog ikke længere
2009. I dag kan pigerne
relegen. En ny køndiskurs

ller **diskurser**, der of-
d bestemte måder at
i. tale om en kønsdis-
pil. Man kan ligeledes
diskurser. En diskurs

Anvender vi nu diskursanalysens begreber på den indvandrerdiskurs, Pia Kjærsgård benytter sig af i talen, så er ordet indvandrer nodalpunktet i diskursen, og ord og vendinger som umuliusser, bidrager ikke, fanatikere og umulige udlændinge udgør den ækvivalenskæde, der knytter sig til nodalpunktet og bestemmer dets betydning. I Pia Kjærsgaards tale får det den konsekvens, at nodalpunktet indvandrer bliver stærkt negativt ladet, fordi det kobles til ord og vendinger med meget negative konnotationer. Figuren herunder illustrerer det:

Indvandrerdiskurs I.

I talen beretter Pia Kjærsgaards om danskeren Jacob A. Riis, der udvandrede til USA i 1870 og stik mod alle odds klarede sig fantastisk godt. Fortællingen om ham bliver i talen til en fortælling om danskere, som indvandrere i Danmark kan lære noget af ifølge Dansk Folkeparti. Her er et lille uddrag af fortællingen om Jacob A. Riis:

Jacob A. Riis var en pionér. Han var forud for sin tid. Han var en ener. Og ved I hvad? Han var dansk! Den amerikanske præsident Theodore Roosevelt sagde om ham: "Jacob A. Riis er den mest nyttige borger i New York". Større kan det vel næppe blive? Selv om Riis er en af de danskere, der har betydet mest for udviklingen i USA og sat sig varige spor, er han besynderligt nok ret ukendt i Danmark, så lad mig lige kort fortælle om ham. Jacob A. Riis blev født i 1849 og voksede op i en fattig familie i Ribe. Her blev han uddannet tømrer. Livet ville ikke helt, som Jacob Riis ville – sådan er det jo ind i mellem for os alle – og ikke mindst ulykkelig kærlighed drev ham som 21-årig i 1870 til at udvandre til USA (...)

Jacob A. Riis sled og slæbte. Ingen forærede ham en disse.

Han var velkommen i indvandrerlandet USA, men han måtte være sin egen lykkes smed. Klar dig selv eller gå til, var parolen.

Han blev røvet.

Han var ved at dø.

Han overvejede seriøst selvmord.

Pia Kjærsgaard benyt-
te sig af vendinger som
den ækvivalensskæ-
de. Pia Kjærsgaards tale
er negativt ladet, fordi det
er herunder illustre-

Nodalpunkt

Ækvivalensskæde

indrede til USA i 1870
år er i talen til en
af tidligere Dansk Folke-

er. Og ved I hvad?
agde om ham: "Ja-
I næppe blive? Selv
i USA og sat sig va-
g lige kort fortælle
historie i Ribe. Her blev
sådan er det jo ind i
om 21-årig i 1870 til

re sin egen lykkes

En politimand slog i øvrigt hans hund ihjel.

Og han levede i den største armod i New York, USA – langt fra det, han, trods alt, havde oplevet i Ribe, Danmark.

Men han ville. Han kunne. Og han gjorde.

Han nåede op, han udrettede noget, han gjorde en forskel!

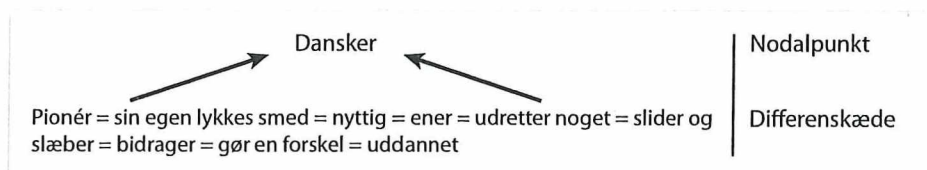
Han kom ikke til et samfund, der fra dag ét gav ham omsorg, mad, penge, bolig og tilbød ham uddannelse endsige job.

Han søgte ikke asyl eller bad amerikanerne klare ærterne for sig. Han klarede dem selv...

*Pia Kjærsgaard: Tale ved Dansk Folkepartis 15. årsmøde, lørdag den 18. september 2010.
danskfolkeparti.dk.*

En væsentlig pointe i diskursanalysen er, at nodalpunktets betydning ikke blot bestemmes af det, det sammenlignes eller ækvivaleres med, men også af det, det er forskellig fra. Her taler diskursanalysen om **differensskæder**. I Pia Kjærsgaards tale udgør de ord og vendinger, der benyttes om danskeren Jacob A Riis, en sådan differensskæde. Differensskæden består af ord som ener, pionér, bidrager og nyttig, der knyttes til nodalpunktet dansker. Differensskæden tegner ikke blot et billede af danskere, men i negativ eller med omvendt fortegn kommer den også til at tegne et billede af indvandrere som det modsatte af danskere, nemlig som unyttige, dovne og ikke-bidragene. Differensskæden giver med andre ord ikke blot betydning til sit eget nodalpunkt, men også til nodalpunktet indvandrer.

Følgende differensskæde kan opstilles, hvis vi ser på hele Kjærsgaards fortælling om Jacob A. Riis:

Indvandrerdiskurs II.

Pia Kjærsgaards indvandrerdiskurs har form af en såkaldt **os/dem-diskurs**, hvor karakteristikken af indvandrere konstrueres som en modsætning til danskere. I talen er indvandrerdiskursen desuden en del af en endnu mere omfattende os/dem-diskurs, der har Danmark

og det nationale på den ene side og de ikke-vestlige indvandrere og EU-systemet på den anden side.

Hegemoni og antagonisme

Der vil altid være en kamp mellem forskellige diskurser på et område, en kamp om at få herredømmet eller opnå **hegemoni**, som det hedder med diskursanalysens begreber. Får en diskurs hegemonisk status på et område, vinder den så at sige retten til at definere, hvordan man taler om det, og hvad der er rigtigt at sige og mene på området. Ser vi igen på Pia Kjærsgaards tale, er det tydeligt, at hun kæmper med andre diskurser på indvandrerfeltet. Et sted siger hun: "De radikale, godt flankeret af Liberalisterne i Liberal Alliance og De Konservative ... vil faktisk hellere tage noget fra danskere på overførselsindkomst end de vil holde uduelige somaliere, pakistanere og palæstinensere ude af landet!".

Lad os prøve at se nærmere på Margrethe Vestagers tale på Det Radikale Venstres landsmøde i 2010. Hvad er det for en anden diskurs Dansk Folkeparti og Pia Kjærsgaard er oppe imod? Talens afsnit om udlændinge (flygtninge, asylansøgere, familiesammenførte, udenlandsk arbejdskraft) indledes med at fortælle om en middag, der blev afholdt på Christiansborg, hvor forskellige religiøse grupper havde sat hinanden stævne for at festliggøre den muslimske højtid, ramadanen. Middagen blev udsat for hård kritik af Dansk Folkeparti, der ikke mødte op til middagen og mente, man "fedtede for muslimerne".

Ved ramadanmiddagen var der kristne, muslimer, jøder – og nok en del ateister. Vi fik suppe, fisk og is – der blev snakket, leet og fortalt historier om dette og hint. Og så var News selvfølgelig klar uden for – det kunne jo være at der skete noget.... Det gjorde der ikke. Aftenen blev et godt eksempel på, at det muslimske mindretal i Danmark har sin selvfølgelig plads, også med de muslimske højtider.

Regeringen har bygget et udlændingssystem på den mistro. Det vil vi gøre op med, for vi stoler. Også på udlændinge (...)

Ja, fru Pia Kjærsgaard: Det koster at give beskyttelse til mennesker, der er forfulgte og som ikke nyder vores frihedsrettigheder i deres hjemland. Men hvis alle gjorde som Danmark var der ingen steder at tage hen (...)

Og udlændingene skal kunne mærke den tillid fra første dag. Derfor skal Udlændingetjeneste afspejle, at vi nærer respekt for dem, der kommer hertil (...)

Derfor vil vi tage ansvar for en værdig udlændingepolitik. For at Danmark igen bliver et åbent og tolerant land, der anerkender og accepterer, at vi er en flerkulturel nation i en globaliseret verden...

Margrethe Vestager: Min landsmødetale 2010: Tag ansvar!. radikale.net, 11. september 2010. "

systemet på den

ide, en kamp om at få
analysens begreber. Får
retten til at definere,
området. Ser vi igen på
rser på indvandrerfel-
Liberal Alliance og De
ørselsindkomst end de
landet!".

Radikale Venstres lands-
Pia Kjærsgaard er oppe
liesammenførte, uden-
blev afholdt på Christi-
æ for at festliggøre
itik af Dansk Folkeparti,
erne".

en del ateister. Vi fik
tte og hint. Og så var
e noget.... Det gjorde
ndretal i Danmark har

vil vi gøre op med, for

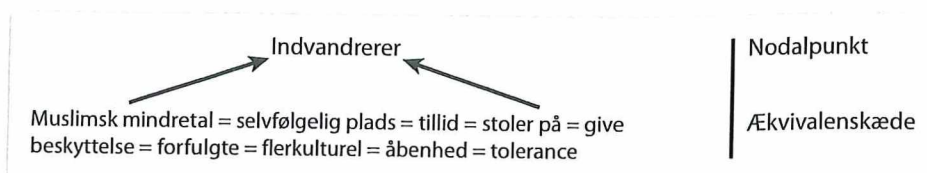
er, der er forfulgte og
i hvis alle gjorde som

rfor skal Udlændinge-

t Danmark igen bliver
en flerkulturel nation i

11. september 2010. "

Diskursen omkring udlændinge i Vestagers tale kan vi notere på følgende måde med ordet indvandrer som nodalpunkt:

Indvandrerdiskurs III.

Dansk Folkeparti og Det radikale Venstres diskurser på området er, som man kan se, diametralt modsatte. Den ene er negativ og kritisk overfor indvandrere, den anden positiv. Der består en **antagonisme** mellem dem, som det hedder inden for diskursanalysen, en grundlæggende modsætning, som løbende kommer til udtryk i konflikter og kampe om at få status som den dominerende diskurs. Det er det, vi kan iagttage, når vi ser Pia Kjærsgaard direkte angriber Det Radikale Venstres indvandrerpolitik.

De samme diskursive kampe, hvor antagonistiske diskurser står overfor hinanden, møder man på mange forskellige områder. Nogle steder er kampen helt uafgjort, andre steder har den ene diskurs mere eller mindre permanent vundet hegemonisk status.

I dag har en sundhedsdiskurs f.eks. vundet hegemonisk status, i forhold til hvordan man taler om rygning. Rygning er usundt, rygning ødelægger helbredet, rygning generer andre mennesker, rygning er farligt osv. Det er vanskeligt i dag at tale om rygning på en anden måde: f.eks. tale om rygningens glæder, om rygning som nydelse, som fællesskab, som et beroligende middel osv. Sundhedsdiskursen er blevet den herskende diskurs på området. Den har udgrænset andre mulige diskurser og er med til at forme hele den måde, vi ser på rygning og diskuterer rygning i dag.

Flydende betegner

Inden for diskursanalysen anvendes begrebet **flydende betegner** for det forhold, at mange ord ikke er defineret særligt præcist. Deres betydning flyder, og de er derfor åbne eller modtagelige for den betydning forskellige grupper eller diskurser lægger i dem. Det får den konsekvens, at forskellige diskurser kæmper om at definere dem og fastlægge deres betydning. Det gælder både for nodalpunkter som f.eks. indvandrer og dansker i det foregående. Det er ord, der er aldeles åbne for at få tilskrevet betydning. Men det gælder også for de forskellige ord i ækvivalens- og differenskæderne. Visse ord udkæmpes der endda særligt store kampe om at vinde for sin egen diskurs og tillægge en særlig betydning. Det gælder ord som frihed, lighed, ansvar, demokrati, tolerance, fællesskab m.m. Hvis man kan få nogle af disse på sin egen side i kampen mod andre diskurser, er man allerede nået langt. Ordet frihed kan vi f.eks. møde i både Vestagers og Kjærsgaards tale.

Vestager: Ja, fru Pia Kjærsgaard: Det koster at give beskyttelse til mennesker, der er forfulgte og som ikke nyder vores frihedsrettigheder i deres hjemland.

Kjærsgaard: Vi har også taget alvorlige skridt for at sikre vores frihed, selvstændighed og tryghed. Det har vi bl.a. gjort ved at tilslutte os kampen mod terrorismen.

Oversigt med eksempler på diskurser

Diskurstype	Eksempel på vigtigt nodalpunkt	Eksempel på ækvivalenskæde
Socialdemokratisk diskurs	Fællesskab	Lighed, solidaritet, ansvar, velfærd
Økonomisk diskurs	Vækst	Udvikling, fremskridt, effektivitet, rationalisering
Økologisk diskurs	Bæredygtighed	Sundhed, langsigtet strategi, respekt, balance, giftfri
Nationalistisk diskurs	Danmark	Tilhørsforhold, tradition, Dannebrog, fællesskab, enighed, fædreland, folk
Sundhedsdiskurs	Krop	Kaloriefattig, slank, motion, sundhed, overskud, langt liv, ansvar

Læg mærke til, at ord som ansvar og fællesskab optræder i flere diskurser.

Diskursanalyse

Formålet med en diskursanalyse er at undersøge, hvilke diskurser der benyttes eller italesættes i tekster, og hvilke andre diskurser de er oppe imod. Det kan man gøre ved at stille en række spørgsmål til teksterne.

- Hvilke nodalpunkter er centrale i teksterne?
- Hvilke ækvivalenskæder knytter sig til nodalpunkterne?
- Benyttes der differenskæder?
- Hvilke flydende betegnelser kæmpes der om at udfylde i teksterne?
- Hvilke antagonismer findes i teksterne? Eller: hvilken diskurs vurderer I, at teksten står i et antagonistisk forhold til.
- Har en diskurs opnået hegemonisk status?

Opgaver til Diskursanalyse

1. Gruppearbejde: Undersøg de kønsdiskurser, *Rokokoposten* (www.rokokoposten.dk) leger med i følgende artikler. Brug henholdsvis mand og kvinde som nodalpunkter. Diskutér, hvad *Rokokoposten* opnår med satiren.
 - *Sociale strukturer tvang kvinde til barnløst liv som topforsker*
 - *Feminine fængsler skal sikre ligestilling blandt kriminelle*
 - *Politiker kræver kvindevoter i fængslerne*
2. Gruppearbejde: Undersøg den politiske diskurs, Liberal Alliance benytter sig af på deres hjemmeside (www.liberalalliance.dk). Start med at finde nodalpunkt og ækvivalenskæde på følgende side: www.liberalalliance.dk/vision. Find derefter eksempler på differenskæder på hjemmesidens øvrige sider. Gør til sidst rede for, hvad der grundlæggende kendetegner Liberal Alliances politiske diskurs, og giv et bud på, hvad det er for diskurser, partiet er oppe imod og dermed står i et antagonistisk forhold til.
3. Gruppearbejde: Undersøg diskursen i Poul Henningsens artikel *Jazz, hav og elskov* fra 1934 ved hjælp af spørgsmålene til diskursanalyse ovenfor. Vurdér, hvilke diskurser teksten står i et antagonistisk forhold til.